

Savremena shvatanja u svetu o značaju i mogućnostima primene psihologije u oružanim snagama

Značajnija primena psihologije u oružanim snagama, posebno naučnih otkrića Bine Simona, Spirmana, Šterna i drugih na polju testiranja inteligencije, počinje u toku prvog svetskog rata u američkoj vojsci. Primena tih saznanja bila je veoma uspešna i psihologija je prihvaćena kao nužan »pomoćnik« u odabiranju ljudi za mnoga vojna zanimanja. To iskustvo se prenelo i na mnoga zanimanja van vojske. U drugom svetskom ratu Amerikanci još više koriste saznanja iz psihologije, i to ne samo za izbor ljudi za razne vojne specijalnosti već i za moralno-psihološku pripremu vojnika i starešina za velika ratna opterećenja, za postizanje uspeha u rukovanju vojnom tehnikom i osmatranju na terenu i za savlađivanje psihičkih opterećenja. Takođe, ta saznanja su korišćena i u rukovođenju ljudima u ratu. Međutim, posle drugog svetskog rata u mnogim armijama u svetu znatno je opalo interesovanje za primenu psihologije. U stvari, primena psihologije zavisila je prvenstveno od procene »odgovornih« o tome koliko će ona biti korisna za oružane snage.

U velikom broju armija u svetu i dalje se primenjuju metode psihološke selekcije mladića za potrebe oružanih snaga. Neke armije koriste rezultate naučnih psiholoških otkrića u oblasti obučavanja, rukovođenja i komandovanja, psihološkog delovanja, proučavanja psihičkih opterećenja i psihičkih poremećaja, usklađivanja odnosa između čoveka i vojne tehnike i dr.

Poslednjih godina u svetu su sve više izražena mišljenja da psihologija u oružanim snagama treba da zauzme mesto koje odgovara njenim mogućnostima i značaju njenog doprinosa. U ovom radu daje se prikaz samo najkarakterističnijih mišljenja u nekim armijama na Zapadu i na Istoku.

Američki autor Timerman u svom članku »Psihologija, zaboravljeno taktičko oružje«¹ ističe, pozivajući se na neuspehe u Vijetnamu, »da je vreme da psihologiju konačno učinimo prvorazrednim činocem naših taktičkih i strategijskih vojnih aktivnosti u nanošenju poraza neprijatelju u ratu«. To je posebno značajno danas, »kada su supersile uvučene u trku u nadmetanju u naoružavanju sredstvima velikih razornih mogućnosti. Pitanje volje ili psihološke snage može zbog toga da postane ključ budućeg vojničkog uspeha, odnosno poraza u ratu. U stvari, u budućim konfrontacijama, fizička oružja bi jednostavno mogla postati pomoćna oružja, odnosno oružja za podršku.«

Kanadski autor Patrik naglašava kakve zahteve pred vojne starešine postavlja današnji stepen razvoja savremenih armija i da se, zbog nekih konzervativnih shvatanja, ne pruža mogućnost za povećanje efikasnosti rada. On dalje ističe: »Uporno se nastoji zadržati postojeća stara organizacija koja je proizvod prošlosti, iako je jasno da ona ne može odgovoriti potrebama sadašnjosti, još manje budućnosti«.² Zato oružane snage u budućnosti moraju imati starešine koje moraju biti kreatori upotrebe snaga i tehničkih sistema. Zbog toga je izbor starešina »strategijski značajan faktor oružane borbe i komandovanja u celini«. Izbor i školovanje budućih starešina treba da reši izvesne slabosti današnjeg rada u pripremanju starešina za obavljanje svojih zadataka u oružanim snagama. U tome veliku pomoć mogu da pruže mnoge nauke, a među njima posebno psihologija.

Nemački autor Herbert Danzer u članku »Moralno-političko vaspitanje i rukovođenje ljudima koji se nalaze pod uticajem stresa i panike«³ ističe mišljenje američkog generala Rosa (Ross), koji kaže da »sledeće veliko otkriće na našem području neće biti neki novi uređaj, već pre neka metoda za motivaciju, ponašanje i podsticanje ljudi«. Danzer naglašava da će ovi problemi u budućem ratu sigurno

¹ Timmerman, Frederick W., Lt. Col.: *Psychology, The Forgotten Tactical Tool*, »Military Review«, 60(1980.) 4, Apr. p. 2—10.

² Patrick, I. E., Lt. Col.: *The Need for Better Selection and Training for Future Military Leaders*, »Canadian Defence«, 1975/76, p. 35—41.

³ Danzer, Herbert, Maj. i G: *Menschenführung unter dem Einfluss von Streasse und Panik*, »Truppenpraxis«, 25 (1981), 3, s. 183—187.

biti dominirajući u praksi rukovođenja i komandovanja. Taj stav ilustruje primerima straha i panike kod ljudi u ratu koji su nastali kao posledica delovanja intenzivnih stresogenih situacija. »Stres i panika su tipični problemi komandovanja, sa kojima će svaki starešina morati da se sretne u ratu, pa zbog toga on mora biti za to pripremljen« — kaže Danzer. Poznato je da stres još u doba mira smanjuje moć i sposobnost da se podnese neko opterećenje i može da dovede do pogrešnog ponašanja. Sredstva koja se u miru nude za savlađivanje stresa, u ratu najčešće ne važe. Zato je upoznavanje psihičkih reakcija ljudi u miru i ratu preduslov za preduzimanje mera radi njegovog prevazilaženja. Zbog toga, starešine moraju poznavati pojavne oblike psihičkih reakcija koje individualno mogu biti veoma različite. No, pored poznavanja ličnosti svakog pripadnika svoje jedinice, »osnove za uspešno komandovanje ljudima u ratu moraju se još u miru postaviti kroz obuku, vaspitanje i rukovođenje«. Zato Danzer preporučuje da bi, možda, »zadatak škole Bundesfera za moralno-političko vaspitanje i obrazovanje bio da u vezi sa školom za psihološku odbranu ponovo uvede u nastavu predmet komandovanje ljudstvom u borbi«. Time bi se doprinelo da se postojeća teorijska razmatranja sa »civilnog i vojnog sektora« pretvore u konkretnu praktičnu korist.

Psihološki problemi u rukovođenju i komandovanju jedinicama sve više zaokupljaju mnoge armije u svetu, uključujući i armije velikih sila. Pomenuti američki autor Timerman iznosi svoj stav da »komandanti još uvek ne znaju da mogu inteligentno pripremiti svoje taktičke planove efikasnim obuhvatanjem psihološke dimenzije u njima«. Dakle, suštinski izazov sa kojim se komandant suočava na savremenom bojištu jeste kako da postigne najveći psihološki uticaj upotrebom, odnosno potencijalnom upotrebom svojih snaga. On to i ne može pravilno da uradi »ukoliko nije sposoban da oceni psihološku dimenziju situacije na bojištu«. Stoga savremeni komandanti (komandiri) moraju shvatiti da domen mišljenja (mnjenja) predstavlja pravu metu napada, pa moraju biti spremni da aktivno iskoriste njegove slabosti. Da bi to učinili, smatra Timerman, najpre bi morali da se upoznaju sa elementima osnovnih faktora ponašanja i sa mogućnostima efikasnog iskorišćavanja te spoznaje protiv potencijalnog agresora. Dalje, morali bi da povećaju i sposobnost svojih ljudi da se suprotstave potencijalnim psihološkim varkama protivnika.⁴ Komandant bi zatim morao da prouči bojište i kao psihološki

⁴ Ovakvo Timermanovo shvatanje odnosi se prvenstveno na korišćenje psihologije u tzv. psihološkim delovanjima.

ambijent i da shvati mogućnosti njegovog iskorišćavanja za ostvarenje svojih ciljeva. Upotreba snaga postaje stvar od posebnog značaja za sticanje najveće psihološke prednosti prilikom izvršavanja taktičkih zadataka. Postupci komandanta prilikom štabnog planiranja i njegova shvatanja opštih ratnih načela, moraju se preorijentisati i predefinisati kako bi u sebi obuhvatila i psihološku dimenziju.

Najzad, Timerman, smatra da je vreme da američki vojni planeri izvrše i izmenu strategijske i taktičke misli, kako bi, pre svega, obuhvatili aktivnu psihološku komponentu. Ubuduće, vojni planeri treba da uključuju postupke koji će obezbediti da se kod potencijalnih protivnika postižu najveći mogući psihološki stresovi, bez obzira na nivo sukoba. Protivnike treba učiniti psihološki neefikasnim. Time se verovatnoća uspešnog ostvarivanja željenih taktičkih ili strategijskih ciljeva može znatno povećati, što znači mogu se povećati vlastiti izgledi na uspeh.

Da ova razmatranja u SAD nisu usamljena pokazuje i najnovija diskusija oko »Nove doktrine odbrane KoV SAD«. Dva autora⁵ koja se uključuju u tu diskusiju ističu da ta doktrina »mora biti dovoljno specifična da navede komandante da odaberu efikasnu ili dovoljno elastičnu taktiku koja bi mogla da se primenjuje u bilo kojem delu sveta i u svim uslovima borbe. Doktrina nikada nije težila da bude dogma, pa efikasna upotreba prave i dobre doktrine zahteva i procenu onoga koji je koristi«. A to nije niko drugi nego američki čovek. Zato oni izuzetnu pažnju posvećuju proučavanju ljudskog faktora. »I dok stalno imamo na umu razornu moć oružja, moramo razmotriti i ljudski faktor koji i te kako utiče na operacije...«.

U novije vreme, vojni teoretičari SAD i nekih armija zapadnih zemalja izuzetnu pažnju poklanjaju i proučavanju ljudi potencijalnih protivnika. Takva interesovanja su u skladu sa »psihološkim dejstvima« ili sa primenom »psihološkog oružja«. Cilj tih dejstava je da se oslabi moralno stanje protivnika i da mu na taj način umanje borbenu sposobnost, da vrše uticaje na promenu stanja i ponašanja »vojnih lica i civilnog stanovništva«. U radu jednog rumunskog autora pod naslovom »Psihološka dejstva u koncepciji nekih stranih armija«⁶ ističe se da ta dejstva imaju dva aspekta, dve strane

⁵ Clyde, Tate J., Col. and Holder, L. D. Lt. Col.: *New Doctrine for the Defence*, »Military Review«, 61 (1981.) 3, March, 2—10.

⁶ Alexandru, Constantin, Cap.: *Actiunile psihologice in conceptia unor armate straine*, »Munca Politica«, 34 (1981.) 10, oct., 2. 79—86.

— ofanzivna i defanzivna dejstva. Ofanzivna psihološka dejstva su predviđenja prema jedinicama i stanovništvu protivnika. Odbrambena dejstva su namenjena vlastitim jedinicama i stanovništvu. Ta dejstva su u literaturi poznata i kao »dejstva konsolidacije«, koja spadaju u aktivnosti ideološkog uticaja i psihološke obrade.

Na kraju ove kratke analize korišćenja psihologije u oružanim snagama na Zapadu, vredno je istaći značaj psihologije u proučavanju psihološkog uticaja upotrebe nuklearnog oružja na ponašanje ljudi u savremenom ratu i njen doprinos pronalaženju i korišćenju mera zaštite od takvog uticaja. Mnogi autori su skloni da proučavanja ponašanja ljudi u uslovima upotrebe nuklearnog oružja izjednačavaju sa proučavanjem reakcija na katastrofe. Međutim, takva proučavanja su nastala, prvenstveno, na osnovu ličnih izjava onih koji su doživeli katastrofu, pa u njima ima dosta subjektivnih stavova i mišljenja. S druge strane, nemoguće je i nehumano bi bilo eksperimentalno izazivati katastrofe da bismo proučavali ponašanje ljudi u njima. Otuda i ne možemo sa velikom pouzdanošću zaključiti o ponašanju ljudi u uslovima upotrebe nuklearnog oružja na osnovu rezultata proučavanja ponašanja u katastrofama.

Ratne katastrofe imaju izuzetno intenzivno delovanje na psihi čoveka, jer je on u ratu izložen psihičkim opterećenjima. Od prvog svetskog rata do danas, uticaj ratne katastrofe na čoveka bio je predmet mnogih sistematskih istraživanja. Međutim, ta istraživanja su se do sada bavila jedino uticajima primene konvencionalnog oružja na ponašanje čoveka u ratu. Upotreba nuklearnih sredstava stavlja jedinice, ali i naučnike, pred psihološke probleme koji nikako nisu tačno ograničeni ili definisani — tvrdi nemački autor Klajn i dodaje: »Šta bi se u psihi svakog pojedinog vojnika, delova jedinica ili stanovništva prilikom atomskog udara dešavalo, može se samo sa nesigurnošću pretpostavljati«. ⁷ Čak i iskustva posle upotrebe atomskih bombi nad Hirošimom i Nagasakijem ne daju podatke koji bi se uopšteno mogli prihvatiti. Mada su sprovedena istraživanja (posebno su se angažovali Amerikanci), sa preživelim u Japanu, ipak te rezultate moramo uzeti sa rezervom, jer su atomske bombe koje su tada upotrebljene imale posebno psihološko dejstvo na stanovništvo koje nije bilo pripremljeno i nije znalo šta treba činiti u takvim situacijama.

⁷ Klein, Dr Paul.: *Mögliche psychische Reaktionen auf den Einsatz von A-Waffen*, »Truppenpraxis«, 21 (1977.) 12, s. 897—901.

U savremenim uslovima u kojima su razvoj i proizvodnja nuklearnog naoružanja dostigli neslućene razmere, moguće je na osnovu njegove spoznaje i uz primenu naučnih proučavanja mnogih humanitarnih nauka (psihologija, sociologija, medicina, biologija i druge) doći do korisnih rezultata o uticaju upotrebe tog naoružanja na ponašanje čoveka. Takođe je moguće doći i do valjanih rezultata o mogućim sadržajima pripreme i zaštite čoveka, kako bi efekti nuklearnih udara imali što manji psihološki uticaj.

Proučavanja ponašanja čoveka ili grupe ljudi u uslovima vođenja termonuklearnog rata ni u kom slučaju ne umanjuju značaj proučavanja efekata delovanja konvencionalnog modernog naoružanja u savremenom ratu koji bi se vodio bez primene nuklearnog naoružanja. U tim proučavanjima, po mišljenju mnogih autora na Zapadu, psihologija će zadržati primarno mesto. Istina, tu se posebna uloga pridaje tzv. »bihejvioralnoj psihologiji«, mada Timerman misli da mogućnosti takve psihologije nisu ni približno iskorišćene.

Pored konvencionalnog i nuklearnog oružja, u nekim zemljama se razmatra mogućnost proizvodnje hemijskog oružja koje ima dejstvo na psihi čoveka (nervnoparalitičko oružje). Takođe, neki vojni stručnjaci predviđaju stvaranje širokih ultraakustičnih i infraakustičnih polja dejstva, koja mogu dovesti do punog rastrojstva psihe ljudi koji se nađu u takvom polju. Takva dejstva mogu izazvati osećaj nemoći, straha, panike, do nekontrolisanih postupaka, pa i smrti.

Sve ovo govori da će čovek u budućem ratu biti još više izložen raznim psihičkim i fizičkim opterećenjima, koja će umanjiti njegove sposobnosti da izvršava ratne zadatke ili će ga potpuno izbaciti iz stroja kao »povređenog«, poremećenog ili čak usmrćenog. To postavlja posebne zahteve pred starešine i sve druge subjekte koji vrše pripremu ljudi za takav rat, subjekte koji će komandovati ljudima u ratu i koji će sprovoditi i određene postupke obezbeđenja i zaštite stanovništva, jedinica i pojedinaca, uključujući tu i sadržaje psihološke pripreme i obezbeđenja.

U oružanim snagama istočnoevropskih zemalja, posebno u SSSR-u, psihologija ima istaknuto mesto. U SSSR-u postoji i definisana vojna psihologija kao naučna disciplina, a u okviru nje naročito su razvijene psihologija vaspitanja i obučavanja sovjetskih vojnika, i vojnoinženjerska psihologija koja se bavi proučavanjem psiholoških problema odnosa čoveka i vojne tehnike. U novije vreme psihologija se sve više javlja i u oblasti rukovođenja i komandovanja jedinicama.

U predgovoru knjige »Vojna psihologija«⁸ ističe se da se poslednjih godina u oružanim snagama SSSR-a povećava interes za psihologiju. Potrebe za psihološkim znanjima izazvane su brojnim faktorima.

1. Povećava se uloga pojedinca i kolektiva u jedinici. Sve se više usložnjavaju procesi društvenog života, a time i međusobni odnosi i uticaji između ljudi. Povećava se uloga obrazovanosti, idejno-političke zrelosti i zrelosti pogleda na svet svakog čoveka u društvenom životu i radu. Zato razvoj ličnosti svakog pojedinca, njegovog kulturnog nivoa, obrazovanja, društvene svesti i unutrašnje zrelosti jeste zadatak »velikog dela — izgradnje komunizma« i bez toga nema komunizma, kao što ga nema i bez odgovarajuće »materijalno-tehničke baze«. Pošto je sovjetska armija deo sovjetskog društva u kojoj se »odražavaju« određeni socijalno-ekonomski i idejno-politički procesi, svi navedeni problemi koje psihologija proučava u društvu istovremeno su problemi vojne psihologije. S obzirom na to da se u sovjetskoj armiji posebna pažnja poklanja radu sa mladim ljudima i da se u tom radu javljaju problemi rukovođenja, njihovog vaspitavanja i obučavanja, vojna psihologija dobija sve veći značaj, jer su to istovremeno i njeni problemi proučavanja i rešavanja.

2. Sovjetska armija se sve više oslanja na savremenu ratnu tehniku u kojoj dominantnu ulogu imaju automatika, elektronika i kibernetika. Stoga se menja i organizacija vojske, načini vođenja borbениh dejstava, sadržaji i metodi pripreme ljudstva itd. Rukovanje takvom tehnikom i rukovođenje ljudima u borbi ostvaruje se »često u granicama psihofizioloških mogućnosti ljudi«. Eksploatacija te tehnike sve više zahteva od vojnika i oficira duboka i svestrana znanja, prefinjene intelektualne i senzo-motorne sposobnosti i određene psihofizičke osobine. Naoružanje i druga ratna tehnika postali su prvenstveno kolektivni, pa kao takvi zahtevaju od »ličnog sastava« potpunu usaglašenost, vrhunsku preciznost i navike kolektivnog rada. Formiranje tih karakteristika i efikasno upravljanje kolektivom u ratu nemoguće je bez uvažavanja unutrašnjih zakonitosti grupne, kolektivne delatnosti ljudi.

3. Protiv Sovjetskog Saveza i zemalja socijalističke zajednice, ističe se u predgovoru ove knjige, imperijalističke zemlje vode snaž-

⁸ *Voennaja psihologija*, u redakciji: V. V. Šeljaga, A. D. Glotočkina, K. K. Platonova, »Voennoe izdatel'stvo«, Moskva, 1972. (U knjizi se izlažu zadaci i metode sovjetske vojne psihologije, njene metodološke i teorijske osnove i zakonitosti, koje osvetljavaju psihičke procese, stanja i svojstva ličnosti u uslovima vojne delatnosti, problemi psihologije vojnog kolektiva, problemi psihološke pripreme vojske itd.).

nu ideološku borbu. »Apologeti imperijalizma nastoje da svim sredstvima idejno i moralno razoružaju naše ljude. Oštrica njihovih ideoloških diverzija usmerena je na omladinu. Buržoaski ideolozi nastoje da kod nje poseju sumnju u ispravnost naših socijalističkih vrednosti sa građanskim političkim idealima.« Sve to stvara probleme u radu na moralno-političkoj i psihološkoj pripremi »ličnog sastava« jedinica, posebno mladih ljudi u njima. To podiže značaj psihološke nauke, posebno vojne psihologije, koja je pozvana da svakog oficira, kao rukovodioca i vojnog pedagoga, »naoruža« znanjima o zakonitostima psihološke delatnosti ljudi, psihologije vojničkih kolektiva.

Vojna psihologija, ističe se u sovjetskoj literaturi, pozvana je da pruži obrazloženje i konkretne preporuke u razradi što efikasnijih načina, sredstava i metoda vaspitanja »ličnog sastava«, u pronalaženju načina skraćivanja vremena dovođenja jedinica u stanje visoke borbene gotovosti, u daljem poboljšavanju i usavršavanju načina rada vojnih starešina, naučne organizacije rada u vojsci itd.

Zadnjih godina u Sovjetskom Savezu se posebna pažnja posvećuje psihologiji komandantovog (komandirskog) odlučivanja u ratu. U literaturi se ističe da se »ovo pitanje posebno zaoštrilo u vezi sa savremenom vojnotehničkom revolucijom. Pojavila se potreba ne samo da se otkrije mehanizam komandantovog načina mišljenja nego i da se iznađu putevi povećanja efikasnosti celokupne njegove spoznajne delatnosti u procesu priprema i donošenja odluke u kvalitativno novim uslovima savremenog združenog boja koji je postao sve komplikovaniji«. ⁹

Mnoge psihološke probleme u rukovođenju i komandovanju jedinicama u ratu posebno je istakao sovjetski autor Šramčenko. U knjizi »Problemi psihologije u rukovođenju jedinicama« ¹⁰ on ukazuje na nekoliko ključnih psiholoških problema koji utiču na komandantovu odluku u savremenom ratu. Na prvo mesto stavlja značaj percipiranja borbene situacije koja, uz pojavu novih borbenih sredstava, porasta tempa napada, primene različitih postupaka premeštanja jedinica, vremenskih ograničenja itd., zahteva od komandanta da izučava i percipira znatno veći prostor u uslovima ograničenog vremena.

⁹ Vidi: V. D. Rjabčuk, gen. maj. i V. I. Kovalev, puk.: *Psihologija komandantovog odlučivanja*, prevod, VIZ, Beograd, 1979.

¹⁰ Šramčenko, A. F.: *Voprosy psihologi v upravlenii vojskami*, »Voenoe izdatel'stvo Ministerstva oborony SSSR«, Moskva, 1973. g.

Percipirane informacije iz borbene situacije komandant selektivno pamti. Zapamćene informacije se »čuvaju« i u »nužnom« momentu reprodukuju u skladu sa novonastalim potrebama. Memorija ima određene procese, čije je postojanje naučno dokazano. Proučavanju tih procesa u komandantovom memorisanju i njihovog uticaja na uspešnost u komandovanju mnogo doprinosi psihologija. Proces reprodukovanja zapamćenog otežan je u ratnim uslovima. Zato se od komandanta zahteva da i u uslovima velikih fizičkih i psihičkih opterećenja može reprodukovati zapamćeno. Ovome može dosta doprineti obuka komandanata koja mora biti dobro psihološki postavljena.

Misaoni proces u radu komandanta je možda i najvažniji proces pri njihovom odlučivanju. Od određenih karakteristika misaonog procesa komandanta kao što su: dubina i širina mišljenja, moć predviđanja, brzina, elastičnost, kritičnost, samostalnost, smelost, analitičnost, jasnoća i jednostavnost izražavanja misli itd, u mnogome zavisi i valjanost donete odluke, pa i to kako će je drugi shvatiti.

Pošto je misaona delatnost komandanta usmerena na rešavanje konkretnih zadataka, njegovo mišljenje pripada praktičnom mišljenju. Ipak, to ne znači da se takvo mišljenje ne koristi rezultatima dobijenim teorijskim proučavanjem mišljenja i njegovog razvijanja, čime se bavi i psihologija.

Komandantovo odlučivanje je determinisano kognitivnim faktorima i emocionalno-voljnim stanjem ličnosti komandanta. Šramčenko naglašava da opasnosti u ratu, koje su znatno povećane proizvodnjom oružja za masovno uništavanje i drugih savremenih borbenih sredstava, vrše psihološki pritisak na komandanta i na njegove potčinjene. To utiče na valjanost komandantove odluke, jer je čitav kognitivni proces donošenja odluke dobrim delom uslovljen emocionalno-voljnim stanjem ličnosti komandanta, a to stanje je posledica ratnih psihičkih opterećenja. Ako se kod komandanta javi neodlučnost, kolebljivost, uplašenost, sukob motiva i slično, valjana odluka može izostati ili zakasniti. Posledice toga mogu biti porazne. Iz ovoga autor izvlači zaključak o potrebi izučavanja ličnosti, posebno izučavanja odnosa između volje i razuma. Vojskovođe i teoretičari su ovaj problem odavno postavili. Od njihovog rešenja, smatra Šramčenko, zavisi pravilnost sistema obuke i vaspitanja komandnih kadrova.

Poseban problem u komandantovom odlučivanju u ratu, a čijem rešavanju može doprineti psihologija, jeste donošenje odluke. Prva etapa u tom procesu je shvatanje zadatka. To je misaoni proces koji omogućava razumevanje zamisli pretpostavljenog, određivanja cilja

dejstva, pravilno sagledavanje mesta i uloge svoje jedinice u okviru zadatka više jedinice. Analiza borbenog zadatka omogućava određivanje pozicije sa koje treba vršiti procenu situacije, bez čega je nemoguće doneti celishodnu odluku. Kroz procenu situacije treba obuhvatiti analizu moralno-političkog i psihološkog stanja, nivo obučenosti, stečeno borbeno iskustvo i kod sopstvenih i kod neprijateljevih jedinica itd. Bez ovoga se mnogi momenti procene situacije, ističe Šramčenko, kao što je određivanje odnosa snaga, mogu pretvoriti u proste aritmetičke operacije. Razmatranje uticaja nekih faktora borbene situacije na psihološko stanje jedinica, ističe Šramčenko, značajno je za rukovođenje i komandovanje jedinicama u ratu. Svakako da oblik borbenih dejstava ima posebno psihološko delovanje. Na primer, veći pokretački psihološki efekat imaju napadna dejstva nego odbrambena. Borba u susretu ima svoju psihološku specifiku u čijoj osnovi je preuzimanje inicijative i brže reagovanje i organizovanje borbenih aktivnosti radi slamanja neprijateljeve volje i prisiljavanja da odustane od napada. U kontekstu ovih psiholoških razmatranja uticaja borbene situacije na borbeno ponašanje i moral ljudi treba obavezno razmatrati i uticaj izabranog borbenog poretka, planirane i ostvarene vatrene pripreme i podrške borbenim dejstvima.

Poznavanje uticaja različitih faktora borbene situacije na psihološko stanje jedinica, smatra Šramčenko, a posebno uzimanje u obzir tog uticaja pri organizovanju borbenih dejstava ima veliki praktični značaj za ishod borbe. Često ovo može nadoknaditi nedostatak snaga i sredstava i pogodovati uništenju nadmoćnijeg neprijatelja. Zbog toga je, tvrdi Šramčenko, neophodno bolje istraživanje i izučavanje ovog problema.

U ovako kratkom prikazu nekih najnovijih shvatanja o mogućnostima i značaju psihologije u oružanim snagama u svetu želelo se ukazati na raspoloženje, koje postoji ne samo kod psihologa, o potrebi još većeg uključivanja i korišćenja naučnih dostignuća iz psihologije za rešavanje krupnih problema koji se danas javljaju u oružanim snagama, a kojih će u budućnosti, verovatno, biti još više. Takvu potrebu nameće razvoj savremenog sveta, prvenstveno, razvoj međunarodnih odnosa u kojima dominira izrazita neravnopravnost i u kojima se sve više ispoljavaju razni oblici primene sile radi većeg uticaja, dominacije i hegemonije nad drugim subjektima međunarodnih odnosa, nova tehnička i tehnološka dostignuća koja su imala, a u budućće će imati još radikalniji uticaj na organizaciju, strategiju, operatiku i taktiku savremenih oružanih snaga i koncep-

ciju njihove upotrebe u rešavanju brojnih svetskih protivrečnosti i protivrečnosti unutar pojedinih društava. U tim okvirima centralno mesto zauzimaće čovek od koga zavisi kako će se sve te promene dalje odvijati i kako će uticati na samog čoveka. Bez poznavanja ukupnih društveno-ekonomskih prilika u kojima savremeni čovek danas živi, nije moguće valjano spoznati samog čoveka ni kao individuu. Psihologija nam pomaže da spoznamo takvog čoveka. Ta spoznaja treba da služi za dobrobit čoveka i u tome je izražena humana strana psihologije. Na žalost, postoji i njena zloupotreba koja se ogleda u upoznavanju čoveka radi njegovog pokoravanja, iskorišćavanja za ostvarivanje raznih hegemonističkih ciljeva prema drugim narodima i drugom čoveku. Takva zloupotreba postoji u oružanim snagama zemalja koje vode hegemonističku politiku.

Naša koncepcija razvoja socijalističkog samoupravnog društva, uključujući i njegovu odbranu, okrenuta je razvoju slobodne, svestrano razvijene ličnosti čoveka. Zato i dostignuća psihologije kao nauke treba da posluže postizanju tog cilja. Znači, psihologija će biti »upotrebljena, a ne zloupotrebljena«, kao što je rekao psiholog Ajzenk.¹¹ U našim oružanim snagama psihologija ima široke mogućnosti da služi čoveku u rešavanju veoma značajnih problema u pripremanju oružanih snaga i društva u celini za opštenarodni odbrambeni rat.

Major

mr VELIBOR MILOJEVIĆ

¹¹ H. J. Eysenc, *Upotreba i zloupotreba psihijatrije*, »Naprijed«, Zagreb, 1980. godine.